

Gilles Deleuze a filozófiáról beszél¹

Jeanette Colombel interjúja Gilles Deleuze-zel

Losoncz Márk fordítása

– *Jeanette Colombel: Nemrégiben két könyvet publikált, a Különbség és ismétlés, valamint a Spinoza és a kifejezés problémája címűt. Hamarosan megjelenik egy újabb mű, Az értelem logikája. Ki beszél ezekben a könyvekben?*

– Gilles Deleuze: Amikor írunk, valaki másként beszélünk. És először is egy bizonyos formát beszéltetünk. A klasszikus világban például az egyének beszélnek; az egyén azonos kiterjedésű a léttel (jól látható ez Isten esetében, aki egy egyéniesített szuverén létező). A romantikus világban személyek beszélnek, s ez valami egészen mást jelent: a személy azonos kiterjedésű a reprezentációval. Mindez a nyelv és az élet új értékeit képezte. A spontaneitás ma kibújik az egyén és a személy alól, s nem csupán az anonim erők miatt. Sokáig tartottuk magunkat ahhoz az alternatívához, hogy vagy személyek/ egyének vagyunk, vagy pedig visszasüllyedünk a különbségek nélküli névtelenségbe. Ma azonban felfedezzük a preindividuais, személytelen szingularitások világát. Ezek nem vezethetőek vissza sem az egyénekre, sem a személyekre, sem egy különbség nélküli alapra. Mozgékony szingularitásokról van szó, amelyek be-betörnek és el-el tulajdonítanak, innen oda s vissza cikáznak egy valóságos anarchia közepette, egy nomád teret belakva. A rögzített térnek az állandósult egyének közti, határok és elkerítések szerinti elrendezése és a nyitott térnek elhatárolások és tulajdonságok nélküli, a szingularitások mentén történő felosztása között hatalmas különbség van. A költő Ferlinghetti az egyes szám negyedik személyéről beszél – ez az, amit beszéltetni igyekszünk.

– *Így, vagyis nyitott térben levő szingularitásokként látja azokat a filozófusokat is, akiket értelmez? Amit csinál, mindmáig úgy próbáltam értelmezni, mint a színházi rendezést, amely színre viszi a drámai szöveget. Ugyanakkor a Különbség és ismétlésben ezt mintha felváltaná valami más: nem értelmező, hanem immár teremtő. Vajon akkor továbbra is érvényes a hasonlat? Vagy a filozófiatörténet szerepe különböző? A filozófiatörténetet mint „kollázst” fürkészi, amely megújíthatja a látóterünket, vagy pedig a szövegbe beépített „citálást”?*

– Igen, a filozófusoknak gyakran nehézségeik vannak a filozófiatörténettel, hiszen az rémséges, nehéz magunk mögött hagynunk. Talán megfelelő lehet úgy megküzdeni vele, ahogyan Ön javasolja, színrevitel gyanánt. A drámai szöveget más – legalábbis a szokványos értelemben – nem-textuális értékek révén viszik színre: így a filozófiatörténetet csakugyan fel lehet váltani a filozófia színházával. Ön azt sugallja, hogy a különbség fogalma esetében egy másfajta technikával is megpróbálkoztam, amely közelebb áll a kollázshoz, mint a színházhoz. Azzal a kollázstechnikával, vagy egyenesen sorozatteremtéssel (kis eltérésű ismétlésekkel), amilyennel a pop-artban találkozhatunk. Mégis, úgy véli, nem igazán jártam sikerrel. Úgy hiszem, az értelem logikájáról szóló könyvemben messzebbre mérészkedem.

– *Felfigyeltem rá, hogy barátsággal közeledik a szerzőkhöz, akikről ír. Ám úgy tűnik, hogy olykor az Ön olvasata túlságosan is kedvező: például amikor elhallgatja a bergsoni gondolkodás konzervatív mozzanatait. Másrészt viszont kíméletlen Hegellel. Miért?*

– Ha valamit nem csodál, ha valamit nem szeret, semmi oka nincs írnia róla. Spinoza és Nietzsche azok a filozófusok, akiknek kritikai és destruktív erejéhez nincs hasonlatos, ám ez az erő mindig az öröm és az afirmáció kultuszából fakad, az élet követeléséből mindazokkal szemben, akik az életet csak megcsönkítanak és sanyargatnák. Számomra ez maga a filozófia. De Ön két másik filozófusról kérdezett. Pontosan a színrevitel vagy a kollázs emlegetett kritériumai nyomán tűnik megengedhetőnek, hogy egy konzervatívnak tekintett filozófiából mint egészből kiemeljük azt, ami nem igazán tekinthető szingularitásnak – pontosan ezt tettem a bergsonizmussal, jelesül az életről, a szabadságról vagy a mentális betegségekről alkotott képével. És hogy ezt miért nem tettem meg Hegellel is? Nos, valakinek el kell játszania az áruló szerepét. Hegel az élet megterhelésének, mindenféle teherrel való megnyomorításának, az állammal és a vallással

való kibékítésének filozófusa, aki az életet a halállal pecsételi meg – szörnyűséges vállalkozás, amely az életet aláveti a negativitásnak, a neheztelésnek és a boldogtalan tudatnak. Hegel a negativitás és az ellentmondás dialektikájával természetesen hatással volt az árulás különböző nyelveire, mind a jobb-, mind a baloldalon (teológia, technokrácia, bürokrácia stb.).

– *A negativitás iránti megvetése arra sarkallja, hogy a különbséget és az ellentmondást egymással szembenállóként tüntesse fel. Nyilvánvalóan az ellentétek szimmetrikus szembenállása Hegelnél igazolja a meglátását, de vajon hasonlóképpen van-e Marxnál is? Miért csak utalásszerűen foglalkozik ezzel? Az Ön elemzése roppant gyümölcsöző a konfliktusok és a különbségek viszonya tekintetében, s leleplezi a Freudnál megjelenő hamis szimmetriákat, mint a sadizmus/mazochizmus, vagy a halálösztön/halálkésztetés. Vajon nem lehetne valami hasonlóval megpróbálkozni Marx esetében?*

– Igaza van. De vajon Marxnak ez a Hegel alóli felszabadítása és visszakövetelése, a Marxnál levő differenciális és afirmatív mechanizmusok felfedezése nem pontosan az, amit Althusser oly csodálatosan csinált? Mindenesetre a hamis vélekedések és ellentétpárok mögött ott vannak a robbanékony rendszerek, az egyensúly nélküli, nem-szimmetrikus egészek (a fétisek például, mind gazdasági, mind pszichoanalitikus értelemben).

– *S még egy utolsó kérdés (a Marxnál meglevő „kimondatlannal” kapcsolatban): látni vélem az Ön filozófiája és a játék közti összefüggést s a kontesztáláshoz való kötődését. Ám lehet-e politikai dimenziója is, s hozzájárulhat-e egy forradalmi gyakorlathoz?*

– Kínos kérdés, nem tudom. Először is vannak barátságok és szerelmek, amelyek nem a forradalmat várják, illetve nem előlegezik meg, hanem a maguk módján már forradalmiak: megvan bennük a kontesztálásnak a poétikus életre jellemző ereje, mint a beatnikeknél. Több közülük van a zen buddhizmushoz, mint a marxizmushoz, de a zenben megannyi hatékony, kitörő mozzanat van. Ami a társadalmi viszonyokat illeti, tegyük fel, hogy a filozófia feladata az egyes korszakokban, hogy megszólaltasson valamely instanciát: az egyént a klasszikus világban, a személyt a romantikusban, a szingularitást a modernben. Nem a filozófia hozza létre ezeket az instanciákat, hanem magán keresztül szólaltatja meg őket. Ezek az instanciák kétségtelenül fennállnak, és kitermelik őket a történelem során, s ma-

guk is függnnek a társadalmi viszonyoktól. Nos, hát! A forradalom e viszonyok átalakítása lesz (mint a burzsoá egyén átalakítása volt az 1789-es, „klasszikus” forradalomban). Az igazi probléma a bürokrácia nélküli forradalom, s ez a probléma az új társadalmi viszonyoktól függ, amelyekben szingularitások tűnnek fel, aktív kisebbségek egy nomád, tulajdonságok és elkerítések nélküli térben.